

คำนำ

เอกสารประกอบการสอนในรายวิชา วิปัสสนาภาวนา รหัส ๖๐๖ ๒๐๖ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวิปัสสนาภาวนาตามที่ปรากฏในคัมภีร์หลักทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นหลักฐานขั้นต้นที่บรรจุคำสอนของพระพุทธเจ้าและของพระสาวกสำคัญบางรูปที่เกี่ยวกับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา โดยรวบรวมคำสั่งสอนไว้เป็นหมวดหมู่ ดุจเดียวกับตะกร้าอันเป็นภาชนะสำหรับใส่ของต่างๆ ไว้ รวบรวมหลักคำสอนต่างๆ ที่เกี่ยวกับการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ได้ประมวลลงในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และปกรณ์วิเสส วิสุทธิมรรคเป็นต้น เป็นที่รวมไว้ซึ่งคำสอนของพระพุทธเจ้าเรียกว่า นวังกษัตติยศาสตร์

เฉพาะในรายวิชา วิปัสสนาภาวนา มีการศึกษาความหมายของวิปัสสนาภาวนา อารมณวิปัสสนาภาวนา ความหมายของวิปัสสนาภูมิ ศึกษาชั้น ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา ศึกษาอายตนะ ๑๒ ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา ศึกษาธาตุ ๑๘ ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา ศึกษาอินทรีย์ ๒๒ ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา ศึกษาปัจจุสมุปบาท ๑๒ ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา ศึกษาอริยสัจ ๔ ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา ศึกษาแนวทางการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ คือ ๑. กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน ๒. เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน ๓. จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน ๔. ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน และศึกษาผลของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ได้แก่ ๑. การบรรลุพระโสดาบัน ๒. การบรรลุพระสกทาคามี ๓. การบรรลุพระอนาคามี และ ๔. การบรรลุพระอรหันต์ที่เป็นผลของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ จนบรรลุพระนิพพาน

เอกสารประกอบการสอนในรายวิชาวิปัสสนาภาวนานี้ ผู้เขียนได้เขียนขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นิสิตนักศึกษาเป็นเบื้องต้น ในการที่จะเข้าไปศึกษาค้นคว้าการเรียนรู้เนื้อหาในการศึกษาความหมาย หลักธรรมที่เป็นภูมิของวิปัสสนาภาวนา แนวทางการปฏิบัติและผลของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามวัตถุประสงค์ของรายวิชาที่ตั้งไว้

พระมหาชิต ฐานชิต, ดร.

๑ มิถุนายน ๒๕๖๐

มคอ. ๓ รายละเอียดของวิชา

รายวิชา วิปัสสนาภาวนา
(Vipassanabhavana)

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตบ่านีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม
ปีการศึกษา ๒๕๖๐

มคอ. ๓ รายละเอียดของรายวิชา

รายละเอียดของรายวิชา (Course Specification) หมายถึง ข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการบริหารจัดการของแต่ละรายวิชาเพื่อให้การจัดการเรียนการสอนสอดคล้องและเป็นไปตามที่วางแผนไว้ในรายละเอียดของหลักสูตร ซึ่งแต่ละรายวิชาจะกำหนดไว้อย่างชัดเจนเกี่ยวกับวัตถุประสงค์และรายละเอียดของเนื้อหาความรู้ในรายวิชา แนวทางการปลูกฝังทักษะต่าง ๆ ตลอดจนคุณลักษณะอื่น ๆ ที่นิสิตจะได้รับการพัฒนาให้ประสบความสำเร็จตามมุ่งหมายของรายวิชา มีการกำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับระยะเวลาที่ใช้ในการเรียน วิธีการเรียนการสอน การวัดและประเมินผลในรายวิชา ตลอดจนหนังสือหรือสื่อทางวิชาการอื่น ๆ ที่จำเป็นสำหรับการเรียนรู้ นอกจากนี้ยังกำหนดยุทธศาสตร์ในการประเมินรายวิชาและกระบวนการปรับปรุง

ประกอบด้วย ๗ หมวด ดังนี้

หมวดที่ ๑	ข้อมูลทั่วไป
หมวดที่ ๒	จุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์
หมวดที่ ๓	ลักษณะและการดำเนินการ
หมวดที่ ๔	การพัฒนาผลการเรียนของนิสิต
หมวดที่ ๕	แผนการสอนและการประเมินผล
หมวดที่ ๖	ทรัพยากรประกอบการเรียนการสอน
หมวดที่ ๗	การประเมินและปรับปรุงการดำเนินการของรายวิชา

รายละเอียดของรายวิชา

ชื่อสถาบันอุดมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 วิทยาเขต บาลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม
 คณะ บัณฑิตวิทยาลัย
 สาขาวิชา วิปัสสนาภาวนา

หมวดที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

๑. รหัสและชื่อรายวิชา

รหัส ๖๐๖ ๒๐๖
 ชื่อรายวิชา วิปัสสนาภาวนา
 Vipassanabhavana

๒. จำนวนหน่วยกิต

๓ (๓-๐-๖)

๓. หลักสูตรและประเภทของรายวิชา

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา
 ประเภทของรายวิชา

- วิชาบังคับ แบบนับหน่วยกิต วิชาบังคับ แบบไม่นับหน่วยกิต
 วิชาเอก วิชาเลือก

๔. อาจารย์ผู้รับผิดชอบรายวิชาและอาจารย์ผู้สอน

อาจารย์ผู้รับผิดชอบรายวิชา พระมหาชิต ฐานชิต, ดร.
 อาจารย์ผู้สอน พระมหาชิต ฐานชิต, ดร.

๕. ภาคการศึกษา/ชั้นปีที่เรียน

ภาคการศึกษาที่ ๒ ชั้นปีที่ ๑

๖. รายวิชาที่ต้องเรียนมาก่อน (Pre-requisite) (ถ้ามี)

ไม่มี

๗. รายวิชาที่ต้องเรียนพร้อมกัน (Co-requisites) (ถ้ามี)

ไม่มี

๘. สถานที่เรียน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

๙. วันที่จัดทำหรือปรับปรุงรายละเอียดของรายวิชาครั้งล่าสุด

- วันที่จัดทำรายวิชา
 วันที่ ๓ เดือน ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๐
 วันที่ปรับปรุงรายละเอียดของรายวิชาครั้งล่าสุด
 วันที่..... เดือน..... พ.ศ.

หมวดที่ ๒ จุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์

๑. จุดมุ่งหมายของรายวิชา

๑. เพื่อให้นิสิตมีความรู้ ความเข้าใจ ความหมายของวิปัสสนาภาวนา
๒. เพื่อให้นิสิตมีความรู้หลักธรรมที่เป็นภูมิของวิปัสสนาภาวนา
๓. เพื่อให้นิสิตมีความรู้ความเข้าใจแนวทางการปฏิบัติและผลของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

๒. วัตถุประสงค์ในการพัฒนา/ปรับปรุงรายวิชา

๑. เพื่อพัฒนา/ปรับปรุงรายวิชานี้ ให้ตอบสนองต่อผลการเรียนรู้ของหลักสูตรในแต่ละด้าน เป็นไปตามมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา (หลักสูตรปรับปรุงพุทธศักราช ๒๕๕๕)
๒. เพื่อพัฒนา/ปรับปรุงเนื้อหา ให้มีความทันสมัย และคำนึงถึงพื้นฐานความรู้ของนิสิต
๓. เพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนการสอน โดยเน้นการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างเป็นรูปธรรม และพัฒนาบทเรียน E-Learning เพื่อให้นิสิตเรียนด้วยตนเอง ควบคู่ไปกับการเรียนในชั้นเรียน ตลอดจนให้นิสิตค้นคว้าความรู้จากแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย

หมวดที่ ๓ ลักษณะและการดำเนินการ

๑. คำอธิบายรายวิชา

ศึกษาความหมาย หลักธรรมที่เป็นภูมิของวิปัสสนาภาวนา แนวทางปฏิบัติและผลของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

๒. จำนวนชั่วโมงที่ใช้ต่อภาคการศึกษา

บรรยาย	สอนเสริม	การฝึกปฏิบัติ/งานภาคสนาม/การฝึกงาน	การศึกษาด้วยตนเอง
๔๕ ชั่วโมงต่อภาคการศึกษา	ตามความต้องการของนิสิต เฉพาะรายและข้อตกลงของกลุ่มเรียน	ไม่มี	ศึกษาด้วยตนเอง ๖ ชั่วโมงต่อสัปดาห์

๓. จำนวนชั่วโมงต่อสัปดาห์ที่อาจารย์ให้คำปรึกษาและแนะนำทางวิชาการแก่นิสิตเป็นรายบุคคล
อาจารย์จัดเวลาให้คำปรึกษาเป็นรายบุคคลหรือรายกลุ่มตามความต้องการ ๑ ชั่วโมงต่อสัปดาห์ (เฉพาะรายที่ต้องการ) โดยนัดหมายเวลาการให้คำปรึกษาระหว่างอาจารย์และนิสิต

หมวดที่ ๔ การพัฒนาผลการเรียนรู้ของนิสิต

ผลการเรียนรู้แต่ละด้านที่มุ่งหวังจะพัฒนานิสิต

๑. คุณธรรม จริยธรรม

คุณธรรม จริยธรรมที่ต้องพัฒนา	วิธีการสอน	วิธีการประเมินผล
ข้อ ๑.๒ มีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองให้เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมจริยธรรมด้วยหลักการทางพระพุทธศาสนาอันเกิดจากการศึกษาค้นคว้าวิจัยด้านการเจริญวิปัสสนาภาวนา	<p>๑) จัดกิจกรรมเชิงวิชาการและภาคปฏิบัติที่ส่งเสริมให้มีความสามารถทางวิชาการวิปัสสนาภาวนา การเรียนรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรม ให้เป็นผู้มีน้ำใจเสียสละอุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนาและสังคม</p> <p>๒) ฝึกฝนให้เป็นผู้มีความใฝ่รู้ใฝ่คิดเป็นผู้นำด้านจิตใจและปัญญาเพื่อพัฒนาตนเองและสังคม</p> <p>๓) การจัดกิจกรรมในรายวิชาที่เน้นการปลูกฝังให้นิสิตมีระเบียบวินัยในตนเองและแก้ปัญหาของตนเองและสังคมได้</p> <p>๔) ฝึกฝนภาวะความเป็นผู้นำ รวมถึงการเคารพสิทธิและการรับฟังความคิดเห็นผู้อื่นในการปฏิบัติงานเป็นทีมและการทำงานวิจัย</p>	<p>๑) ประเมินด้วยการมีส่วนร่วมในชั้นเรียน กิจกรรมที่นิสิตเข้าร่วม</p> <p>๒) ประเมินด้วยการสังเกตจากการประพฤติทางกายและวาจา</p> <p>๓) ประเมินจากความรับผิดชอบในการปฏิบัติงานเป็นทีม การทำงานวิจัย และการเข้าร่วมกิจกรรมในการใช้องค์ความรู้ทางการศึกษาทำประโยชน์ต่อสังคม</p>

๒. ความรู้

คุณธรรม จริยธรรมที่ต้องพัฒนา	วิธีการสอน	วิธีการประเมินผล
ข้อ ๒.๒ มีความเข้าใจทฤษฎีการวิจัยและการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา สามารถประยุกต์ความรู้	๑) จัดการเรียนรู้โดยมุ่งผู้เรียนเป็นสำคัญ และมุ่งเน้นให้นิสิตมีความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา โดยใช้วิธีการเรียนการสอนที่เน้นหลักการทาง	<p>๑) การทดสอบย่อย กลางภาค หรือ ปลายภาค</p> <p>๒) ประเมินด้วยการสอบป้องกันวิทยานิพนธ์</p> <p>๓) ประเมินด้วยการเขียน</p>

<p>ทางด้านวิปัสสนา ภาวนามาใช้กับ แนวคิดในทางทฤษฎี ปฏิบัติและการวิจัย</p>	<p>ทฤษฎี และการประยุกต์ทาง ปฏิบัติในสภาพแวดล้อมจริง กระตุ้นให้เกิดการคิดวิเคราะห์ และตัดสินใจด้วยตนเอง ๒) จัดกิจกรรมการเรียนรู้ วิชาการศาสตร์สมัยใหม่ควบคู่ กับวิชาการด้านวิปัสสนาภาวนา ๓) ส่งเสริมให้มีการวิจัยและ ค้นคว้าองค์ความรู้ที่เกิดจากการ ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาด้วย ตนเอง ๔) จัดให้มีการศึกษาค้นคว้าวิจัย ด้วยตนเอง ในการพัฒนาและ สร้างองค์ความรู้ด้านวิปัสสนาภา วณาประยุกต์ให้ตอบสนองความ ต้องการของสังคม</p>	<p>รายงาน การนำเสนอรายงาน และการทำงานเป็นทีม ๔) ประเมินด้วยการนำความรู้ไป ประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติหรือ บริการวิชาการ</p>
--	---	---

๓ .ทักษะทางปัญญา

<p>คุณธรรม จริยธรรมที่ต้อง พัฒนา</p>	<p>วิธีการสอน</p>	<p>วิธีการประเมินผล</p>
<p>ข้อ๓.๑ สามารถใช้ความรู้ทาง ทฤษฎีและปฏิบัติเพื่อ การจัดการในการ เรียนรู้และปฏิบัติ วิปัสสนาภาวนาอย่าง เป็นระบบในการคิด วิเคราะห์อย่างเป็น ระบบ</p>	<p>๑) จัดกิจกรรมในรายวิชาเพื่อฝึก ทักษะการคิดและการแก้ปัญหา ๒) จัดกิจกรรมส่งเสริมทักษะ ทางด้านวิชาการและการวิจัย โดยเน้นให้เกิดการเรียนรู้ด้วย ตัวเอง ๓) ส่งเสริมกระตุ้นให้เกิดการ เรียนรู้ที่สามารถประยุกต์ใช้กับ สถานการณ์จริงโดยใช้ปัญหา เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ ๔) ส่งเสริมให้มีการนำเสนอประเด็น ปัญหา มา ร่วม พิจารณา ใน รูปแบบการอภิปรายกลุ่ม</p>	<p>๑) วัด การ แสดง ออก ทาง กระบวนการคิดและการแก้ไข ปัญหา ๒) วัดผลการปฏิบัติงานที่ได้รับ มอบหมาย ๓) การนำเสนอผลงาน การ อธิบาย การถามและตอบคำถาม ๔) การโต้ตอบสื่อสารกับผู้อื่น ๕) วัดโดยการอภิปรายบุคคล หรือกลุ่ม</p>

๔. ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ

คุณธรรม จริยธรรมที่ต้องพัฒนา	วิธีการสอน	วิธีการประเมินผล
ข้อ๔.๑ สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวทางวิปัสสนาภาวนาที่มีความซับซ้อนหรือความยุ่งยากสูงได้ด้วยตนเอง	๑) การจัดกิจกรรมในรายวิชาที่เน้นการเรียนการสอนที่มีการนำปัญหาในสถานการณ์ปัจจุบันมาพิจารณาหาแนวทางการแก้ไขร่วมกันอย่างมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้เรียนและผู้สอน ๒) ฝึกฝนภาวะความเป็นผู้นำ การแสดงออกถึงภาวะความเป็นผู้นำ และการมีส่วนร่วมที่ดี การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ร่วมงาน และการรับฟังความคิดเห็นผู้อื่นในการปฏิบัติงานเป็นกลุ่มและการทำงานวิจัย ๓) ฝึกฝนการทำกิจกรรมกลุ่มแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ การทำกิจกรรมเพื่อสังคม และการวางตัวที่เหมาะสมต่อกาลเทศะ ๔) ฝึกฝนการประสานงานกับผู้อื่นทั้งภายใน และภายนอกสถาบันการศึกษา ฝึกสังเกตติดตามผล สรุปรายงานและนำเสนอแนวทางการแก้ไข	๑) สังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของนิสิตในหลายๆ ด้าน ระหว่างกิจกรรมการเรียนการสอน เช่น พฤติกรรมความสนใจ ตั้งใจเรียนรู้ และพัฒนาตนเอง ๒) สังเกตพฤติกรรมการแสดงบทบาทภาวะผู้นำ และ ผู้ ต า ม ที่ ดี ความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น ๓) สังเกตพฤติกรรมความรับผิดชอบในการเรียนและงานที่ได้รับมอบหมาย การนำเสนอผลงาน การทำงานวิจัย และการร่วมทำกิจกรรมเพื่อสังคม

๕. ทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ

คุณธรรม จริยธรรมที่ต้องพัฒนา	วิธีการสอน	วิธีการประเมินผล
ข้อ๕.๓สามารถใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการนำเสนอรายงานการวิจัยวิทยานิพนธ์หรือโครงการค้นคว้าที่	๑) จัดการเรียนรายวิชาสัมมนาให้นิสิตได้ฝึกทักษะทั้งด้านการวิเคราะห์ การวิจารณ์ การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ในการค้นคว้าและนำเสนองานทั้งเป็นภาษาไทย ภาษาบาลี และภาษาอังกฤษที่	๑) สังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของนิสิตในหลายๆ ด้าน ระหว่างกิจกรรมการเรียนการสอน เช่น พฤติกรรมความสนใจ ตั้งใจเรียนรู้ และพัฒนา

<p>สำคัญ ทั้งใน รูปแบบ ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ รวมถึงการตีพิมพ์ผ่านสื่อทางวิชาการและวิชาชีพ ได้อย่างเหมาะสม</p>	<p>เกี่ยวกับการเจริญวิปัสสนาภาวนา ๒) จัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนทักษะการ สื่อสาร และการนำเสนอโดยใช้ เทคโนโลยีทั้งด้วยตนเองและร่วมกับ ผู้อื่น การอภิปราย ๓) จัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้น การวิเคราะห์ปัญหาในการเจริญ วิปัสสนาภาวนาและการทำงานวิจัยโดย อาศัยเทคโนโลยีประกอบการค้นคว้า และบริหารจัดการข้อมูลที่ได้จาก การศึกษาและวิจัย</p>	<p>ตนเอง ๒) สังเกตพฤติกรรมการ แสดงบทบาทภาวะผู้นำ และ ผู้ตามที่ดี ความสามารถในการ ทำงานร่วมกับผู้อื่น ๓) สังเกตพฤติกรรมความ รับผิดชอบในการเรียนและ งานที่ได้รับมอบหมาย การ นำเสนอผลงาน การทำงาน วิจัย และการร่วมทำ กิจกรรมเพื่อสังคม</p>
---	--	---

หมวดที่ ๕ แผนการสอนและการประเมินผล

๑. แผนการสอน

ลำดับที่	หัวข้อรายละเอียด/	จำนวน ชั่วโมง	กิจกรรมการเรียน การสอน สื่อที่ใช้	ผู้สอน
๑	บทที่ ๑ ความหมายของวิปัสสนา ภาวนาและวิปัสสนาภูมิ - ความหมายของวิปัสสนาภาวนา - อารมณวิปัสสนาภาวนา - ความหมายของวิปัสสนาภูมิ	๓	บรรยายและสื่อเครื่อง ฉายประกอบการ บรรยาย	พระมหาชาติ ฐานชิต, ดร.
๒	บทที่ ๒ ชั้น ๕ ที่เป็นภูมิของ วิปัสสนาภาวนา - รูปที่เป็นภูมิของวิปัสสนาภาวนา - เวทนาที่เป็นภูมิของวิปัสสนา ภาวนา - สัญญาที่เป็นภูมิของวิปัสสนา ภาวนา - สังขารที่เป็นภูมิของวิปัสสนา ภาวนา	๓	บรรยายและสื่อเครื่อง ฉายประกอบการ บรรยาย	พระมหาชาติ ฐานชิต, ดร.

ลำดับที่	หัวข้อรายละเอียด/	จำนวนชั่วโมง	กิจกรรมการเรียนรู้การสอน สื่อที่ใช้	ผู้สอน
	-วิญญานที่เป็นภูมิของวิปัสสนาภาวนา -ชั้น ๕ กับไตรลักษณ์ที่เป็นภูมิของวิปัสสนาภาวนา			
๓	บทที่ ๓ อายุตนะ๑๒ ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา -อายุตนะภายใน ๖ ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา -อายุตนะภายนอก ๖ ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา -อายุตนะ ๑๒ กับรูป-นามที่เป็นภูมิของวิปัสสนา -อายุตนะ ๑๒ กับไตรลักษณ์ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา	๓	บรรยายและสื่อเครื่องฉายประกอบการบรรยาย	พระมหาชิตฐานชิต, ดร.
๔	บทที่ ๔ ธาตุ ๑๘ ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา -ธาตุ ๑๘ ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา -ลักษณะของธาตุ ๑๘ ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา	๓	บรรยายและสื่อเครื่องฉายประกอบการบรรยาย	พระมหาชิตฐานชิต, ดร.
๕	บทที่ ๔ ธาตุ ๑๘ ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา -ธาตุ ๑๘ กับรูป-นามที่เป็นภูมิของวิปัสสนา -ธาตุ ๑๘ กับไตรลักษณ์ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา	๓	บรรยายและสื่อเครื่องฉายประกอบการบรรยาย	พระมหาชิตฐานชิต, ดร.
๖	บทที่ ๕ อินทรีย์ ๒๒ ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา -อินทรีย์ ๒๒ ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา -ลักษณะของอินทรีย์ ๒๒ ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา	๓	บรรยายและสื่อเครื่องฉายประกอบการบรรยาย	พระมหาชิตฐานชิต, ดร.
				พระมหาชิต

ลำดับที่	หัวข้อรายละเอียด/	จำนวนชั่วโมง	กิจกรรมการเรียนรู้การสอน สื่อที่ใช้	ผู้สอน
๗	บทที่ ๕ อินทรีย์ ๒๒ ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา -อินทรีย์ ๒๒ กับรูป-นามที่เป็นภูมิของวิปัสสนา -อินทรีย์ ๒๒ กับไตรลักษณ์ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา	๓	บรรยายและสื่อเครื่องฉายประกอบการบรรยาย	ฐานชิต, ดร.
๘	สอบกลางภาค			
๙	บทที่ ๖ ปฏิจจนุปบาท ๑๒ ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา -ปฏิจจนุปบาท ๑๒ ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา -ความสัมพันธ์ของปฏิจจนุปบาท ๑๒ ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา	๓	บรรยายและสื่อเครื่องฉายประกอบการบรรยาย	พระมหาชิตฐานชิต, ดร.
๑๐	บทที่ ๖ ปฏิจจนุปบาท ๑๒ ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา -ปฏิจจนุปบาท ๑๒ กับรูป-นามที่เป็นภูมิของวิปัสสนา -ปฏิจจนุปบาท ๑๒ กับไตรลักษณ์ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา	๓	บรรยายและสื่อเครื่องฉายประกอบการบรรยาย	พระมหาชิตฐานชิต, ดร.
๑๑	บทที่ ๗ อริยสัจ ๔ ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา -อริยสัจ ๔ ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา -ความสำคัญของอริยสัจ ๔ ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา -อริยสัจ ๔ กับรูป-นามที่เป็นภูมิของวิปัสสนา -อริยสัจ ๔ กับไตรลักษณ์ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา	๓	บรรยายและสื่อเครื่องฉายประกอบการบรรยาย	พระมหาชิตฐานชิต, ดร.
๑๒	บทที่ ๘ แนวทางการปฏิบัติวิปัสสนากาวนา -แนวทางการปฏิบัติวิปัสสนากาวนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ -แนวทางการปฏิบัติวิปัสสนา	๓	บรรยายและสื่อเครื่องฉายประกอบการบรรยาย	พระมหาชิตฐานชิต, ดร.

ลำดับที่	หัวข้อรายละเอียด/	จำนวน ชั่วโมง	กิจกรรมการเรียนรู้ การสอน สื่อที่ใช้	ผู้สอน
	ภาวนาตามหลักกายานุปัสสนา สติปัฏฐาน -แนวทางการปฏิบัติวิปัสสนา ภาวนาตามหลักเวทนานุปัสสนา สติปัฏฐาน			
๑๓	บทที่ ๘ แนวทางการปฏิบัติ วิปัสสนาภาวนา -แนวทางการปฏิบัติวิปัสสนา ภาวนาตามหลักจิตตานุปัสสนา สติปัฏฐาน -แนวทางการปฏิบัติวิปัสสนา ภาวนาตามหลักอัมมานุปัสสนา สติปัฏฐาน -หลักโพธิปักขิยธรรมที่ใช้ในการ ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา	๓	บรรยายและสื่อเครื่อง ฉายประกอบการ บรรยาย	พระมหาชิต ฐานชิต, ดร.
๑๔	บทที่ ๙ ผลของการปฏิบัติ วิปัสสนาภาวนา -พระโสดาบันที่เป็นผลของการ ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติ ปัฏฐาน ๔ และตัวอย่าง -พระสกทาคามีที่เป็นผลของการ ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติ ปัฏฐาน ๔ และตัวอย่าง	๓	บรรยายและสื่อเครื่อง ฉายประกอบการ บรรยาย	พระมหาชิต ฐานชิต, ดร.
๑๕	บทที่ ๙ แนวทางการปฏิบัติ วิปัสสนาภาวนา -พระอนาคามีที่เป็นผลของการ ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติ ปัฏฐาน ๔ และตัวอย่าง -พระอรหันต์ที่เป็นผลของการ ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติ ปัฏฐาน ๔ และตัวอย่าง สรุปและแนะแนวในการสอบ ปลายภาค	๓	บรรยายและสื่อเครื่อง ฉายประกอบการ บรรยาย	พระมหาชิต ฐานชิต, ดร.
๑๖	สอบปลายภาค			

๒. แผนการประเมินผลการเรียนรู้

ที่	วิธีการประเมิน	สัปดาห์ที่ประเมิน	สัดส่วนของการประเมินผล
๑	สอบกลางภาค สอบปลายภาค	๘ ๑๖	๒๐% ๕๐%
๒	วิเคราะห์กรณีศึกษา ค้นคว้า การนำเสนอ รายงาน การทำงานกลุ่มและผลงาน การส่งงานตามที่มอบหมาย	ตลอดภาคการศึกษา	๒๐%
๓	การเข้าชั้นเรียนการมีส่วนร่วม อภิปราย เสนอความคิดเห็นในชั้นเรียน	ตลอดภาคการศึกษา	๑๐%

หมวดที่ ๖ ทรัพยากรประกอบการเรียนการสอน

๑. เอกสารและตำราหลัก

พระโสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ). **วิปัสสนานัย เล่ม ๑,๒**. พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม ป.ธ.๙, M.A.,Ph.D.) ตรวจชำระ. พระคัมภีร์สาราถวิวงศ์ แปลและเรียบเรียง. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร. ประยูรสาส์นการพิมพ์. ๒๕๕๖.

๒. เอกสารและข้อมูลสำคัญ

-

๓. เอกสารและข้อมูลแนะนำ

พระโสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ). **วิปัสสนานัย เล่ม ๑,๒**. พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม ป.ธ.๙, M.A.,Ph.D.) ตรวจชำระ. พระคัมภีร์สาราถวิวงศ์ แปลและเรียบเรียง. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร. ประยูรสาส์นการพิมพ์. ๒๕๕๖.

พุทธทาสภิกขุ. **อานาปานสติสมบูรณแบบ**. กรุงเทพมหานคร. สมชายการพิมพ์. ๒๕๒๗.

หมวดที่ ๗ การประเมินและปรับปรุงการดำเนินการของรายวิชา

๑. กลยุทธ์การประเมินประสิทธิผลของรายวิชาโดยนักศึกษา

กลยุทธ์การประเมินประสิทธิผลของรายวิชา	กลยุทธ์ในการประเมินผลการเรียนรู้
---------------------------------------	----------------------------------

ในแต่ละด้าน	
๑. ด้านคุณธรรม จริยธรรม	<p>๑. ประเมินด้วยผลงานวิชาการ และการบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม</p> <p>๒. ประเมินด้วยแบบทดสอบ ด้วยการสังเกต สัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และแบบวัดผล</p> <p>๓. ประเมินจากความรับผิดชอบในการปฏิบัติงานเป็นทีม การทำงานวิจัย และการเข้าร่วมกิจกรรมในการใช้องค์ความรู้ทางการศึกษาทำประโยชน์ต่อสังคม</p> <p>๔. ผู้เรียนประเมินตนเองและประเมินโดยเพื่อนและอาจารย์ โดยใช้แบบประเมินและแบบวัดผล</p>
๒. ด้านความรู้	<p>๑. ประเมินด้วยการสอบวัดผล</p> <p>๒. ประเมินด้วยการสอบป้องกันวิทยานิพนธ์</p> <p>๓. ประเมินด้วยการเขียนรายงาน การนำเสนอรายงาน และการทำงานเป็นทีม</p> <p>๔. ประเมินด้วยการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์</p>
๓. ด้านทักษะทางปัญญา	<p>๑. วัดการแสดงออกทางกระบวนการคิดและการแก้ไขปัญหา</p> <p>๒. วัดผลการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมาย</p> <p>๓. การนำเสนอผลงาน การอธิบาย การถามและตอบคำถาม</p> <p>๔. การโต้ตอบสื่อสารกับผู้อื่น</p> <p>๕. การอภิปรายกลุ่ม</p>
๔. ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ	<p>๑. สังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของนิสิตในหลายๆ ด้าน ระหว่างกิจกรรมการเรียนการสอน เช่น พฤติกรรมความสนใจ ตั้งใจเรียนรู้และพัฒนาตนเอง</p> <p>๒. สังเกตพฤติกรรมการแสดงบทบาทภาวะผู้นำและผู้ตามที่ดี ความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น</p> <p>๓. สังเกตพฤติกรรมความรับผิดชอบในการเรียนและงานที่ได้รับมอบหมาย การนำเสนอผลงาน การทำงานวิจัย และการร่วมทำกิจกรรมเพื่อสังคม</p>

๕. ด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ	๑. การทดสอบความรู้และเทคนิคการวิเคราะห์และวิจารณ์ทฤษฎีหรือแนวคิดใหม่ ๆ ๒. การทำงานวิจัย ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงขั้นตอนการเขียนรายงาน และการนำเสนอผลงาน
---	--

๒. กลยุทธ์การประเมินการสอน

กลยุทธ์การประเมินการสอนในแต่ละด้าน	กลยุทธ์การสอนที่ใช้ในการพัฒนา
๑. ด้านคุณธรรม จริยธรรม	๑. จัดกิจกรรมเชิงวิชาการและภาคปฏิบัติที่ส่งเสริมการเรียนรู้ด้านคุณธรรม จริยธรรม ให้เป็นผู้มีน้ำใจเสียสละ อุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนาและสังคม ๒. ฝึกฝนให้มีความใฝ่รู้ ใฝ่คิด เป็นผู้นำด้านจิตใจและปัญญาเพื่อพัฒนาตนเองและสังคม ๓. การจัดกิจกรรมในรายวิชาที่เน้นการปลูกฝังให้นิสิตมีระเบียบวินัยในตนเอง และแก้ไขปัญหาของตนเองและสังคมได้ ๔. ฝึกฝนภาวะความเป็นผู้นำผู้ตาม รวมถึงการเคารพสิทธิและการรับฟังความคิดเห็นผู้อื่นในการปฏิบัติงานเป็นทีมและการทำงานวิจัย
๒. ด้านความรู้	๑ จัดการเรียนรู้โดยผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และมุ่งเน้นให้นิสิตมีความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา โดยใช้วิธีการเรียนการสอนที่เน้นหลักการทางทฤษฎี และการประยุกต์ทางปฏิบัติในสภาพแวดล้อมจริง กระตุ้นให้เกิดการคิดวิเคราะห์ และตัดสินใจด้วยตนเอง ๒. จัดกิจกรรมการเรียนรู้วิชาการศาสตร์สมัยใหม่ควบคู่กับวิชาการด้านวิปัสสนา ๓. ส่งเสริมให้มีการวิจัยและค้นคว้าองค์ความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาด้วยตนเอง
๓. ด้านทักษะทางปัญญา	๑ ฝึกทักษะการคิดและการแก้ปัญหา ๒. เน้นการเรียนรู้ด้วยตนเอง ๓. เน้นการเรียนรู้ที่สามารถประยุกต์ใช้กับสถานการณ์จริงโดยใช้ปัญหาเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ ๔. การอภิปรายรายกลุ่ม
๔. ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ	๑. การจัดกิจกรรมในรายวิชาที่เน้นการเรียนการสอนที่มีการปฏิสัมพันธ์ที่ระหว่างผู้เรียนและผู้สอน ๒. ฝึกฝนภาวะความเป็นผู้นำ ผู้ตาม การแสดงออกถึงภาวะความ

กลยุทธ์การประเมินการสอนในแต่ละด้าน	กลยุทธ์การสอนที่ใช้ในการพัฒนา
	<p>เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ร่วมงาน และการรับฟังความคิดเห็นผู้อื่นในการปฏิบัติงานเป็นทีมและการทำงานวิจัย</p> <p>๓. ฝึกฝนการทำกิจกรรมเพื่อสังคม และการวางตัวที่เหมาะสมต่อกาลเทศะ</p> <p>๔. ฝึกฝนการประสานงานกับผู้อื่นทั้งภายในและภายนอกสถาบันการศึกษา</p>
<p>๕. ด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ</p>	<p>๑. จัดการเรียนรู้รายวิชาสัมมนาให้ผลิตได้ฝึกทักษะทั้งด้านการวิเคราะห์ การวิจารณ์ การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการค้นคว้าและนำเสนองานทั้งเป็นภาษาไทย ภาษาบาลี และภาษาอังกฤษที่เกี่ยวกับการเจริญวิปัสสนาภวนา</p> <p>๒. จัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนทักษะการสื่อสาร และการนำเสนอโดยใช้เทคโนโลยีทั้งด้วยตนเองและร่วมกับผู้อื่น การอภิปราย</p> <p>๓. จัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นการวิเคราะห์ปัญหาทางในการเจริญวิปัสสนาภวนาและการทำงานวิจัย</p> <p>๔. จัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดทักษะในการบริหารจัดการข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและวิจัย</p>

๓. การปรับปรุงการสอน

หลังจากผลการประเมินการสอนใน...ห้องเรียน..จึงมีการปรับปรุงการสอน โดยการจัดกิจกรรมในการระดมสมอง และหาข้อมูลเพิ่มเติมในการปรับปรุงการสอน ดังนี้

- สัมมนาการจัดการเรียนการสอน
- การวิจัยในและนอกชั้นเรียน

๔. การทวนสอบมาตรฐานผลสัมฤทธิ์ของนักศึกษาในรายวิชา

ในระหว่างกระบวนการสอนรายวิชา มีการทวนสอบผลสัมฤทธิ์ในรายหัวข้อ ตามที่คาดหวังจากการเรียนรู้ในวิชา ได้จาก การสอบถามนิสิต หรือการสุ่มตรวจผลงานของนิสิต รวมถึงพิจารณาจากผลการทดสอบย่อย และหลังการออกผลการเรียนรายวิชา มีการทวนสอบผลสัมฤทธิ์โดยรวมในวิชาได้ดังนี้

- การทวนสอบการให้คะแนนจากการสุ่มตรวจผลงานของนิสิตโดยอาจารย์อื่น หรือผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ไม่ใช่อาจารย์ประจำหลักสูตร
- มีการตั้งคณะกรรมการในสาขาวิชา ตรวจสอบผลการประเมินการเรียนรู้ของนิสิต โดยตรวจสอบข้อสอบ รายงาน วิธีการให้คะแนนสอบ และการให้คะแนนพฤติกรรม

๕. การดำเนินการทบทวนและการวางแผนปรับปรุงประสิทธิผลของรายวิชา

จากผลการประเมิน และทวนสอบผลสัมฤทธิ์ประสิทธิผลรายวิชา ได้มีการวางแผนการปรับปรุงการสอน และรายละเอียดวิชา เพื่อให้เกิดคุณภาพมากขึ้น ดังนี้

- ปรับปรุงรายวิชาทุก ๕ ปี หรือตามข้อเสนอแนะและผลการทวนสอบมาตรฐานผลสัมฤทธิ์
- เปลี่ยนหรือสลับอาจารย์ผู้สอน เพื่อให้นักศึกษามีมุมมองในเรื่องการประยุกต์ความรู้นี้กับปัญหา หรือแนวคิดใหม่ ๆ

พระมหาชิต ฐานชิตโต,ดร.

อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรสาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

สารบัญ

คำนำ		ก
มคอ.๓ รายละเอียดของรายวิชา		ข
สารบัญ		ต
บทที่ ๑	ความหมายของวิปัสสนากาวนาและวิปัสสนาภูมิ	๑
	(๑) วัตถุประสงค์ประจำบท	๑
	(๒) ขอบข่ายเนื้อหากรรายวิชา	๑
	๑.๑ ความนำ	๒
	๑.๒ ความหมายของวิปัสสนากาวนา	๒
	๑.๒.๑ ความหมายของวิปัสสนากาวนา	๒
	๑.๒.๒ อารมณ์ของวิปัสสนากาวนา	๖
	๑.๓ ความหมายของวิปัสสนาภูมิ	๑๐
	๑.๓.๑ ความหมายของวิปัสสนาภูมิตามคัมภีร์	๑๐
	๑.๓.๒ ความหมายของวิปัสสนาภูมิตามหลักคัมภีร์	๑๑
	๑.๓.๓ ความหมายของวิปัสสนาภูมิตามทัศนะของนักวิชาการ	๑๒
	๑.๔ สรุปท้ายบท	๑๓
	๑.๕ คำถามท้ายบท	๑๔
	๑.๖ เอกสารอ้างอิง	๑๕
บทที่ ๒	ชั้น ๕ ที่เป็นภูมิของวิปัสสนากาวนา	๑๖
	(๑) วัตถุประสงค์ประจำบท	๑๖
	(๒) ขอบข่ายเนื้อหากรรายวิชา	๑๖
	๒.๑ ความนำ	๑๗
	๒.๒ ชั้น ๕ ที่เป็นภูมิของวิปัสสนากาวนา	๑๗
	๒.๒.๑ ความหมายชั้น ๕	๑๗
	๒.๒.๒ ความหมายของแต่ละชั้น	๑๘
	๒.๓ รูปที่เป็นภูมิของวิปัสสนากาวนา	๑๙
	๒.๓.๑ รูปชั้น	๑๙
	๒.๓.๒ วิธีการกำหนดรูปในการปฏิบัติวิปัสสนากาวนา	๒๐
	๒.๔ เวทนาที่เป็นภูมิของวิปัสสนากาวนา	๒๑
	๒.๔.๑ เวทนาชั้น	๒๑
	๒.๔.๒ วิธีการกำหนดเวทนาชั้นในการปฏิบัติวิปัสสนากาวนา	๒๑
	๒.๕ สัญญาที่เป็นภูมิของวิปัสสนากาวนา	๒๒
	๒.๕.๑ สัญญาชั้น	๒๒

๒.๕.๒	วิธีการกำหนดสัญญาชั้นอื่นในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา	๒๓
๒.๖	สังขารที่เป็นภูมิของวิปัสสนาภาวนา	๒๓
๒.๖.๑	สังขารชั้น	๒๓
๒.๖.๒	วิธีการกำหนดสังขารชั้นอื่นในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา	๒๔
๒.๗	วิญญาณที่เป็นภูมิของวิปัสสนาภาวนา	๒๕
๒.๗.๑	วิญญาณชั้น	๒๕
๒.๗.๒	วิธีการกำหนดวิญญาณชั้นอื่นในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา	๒๖
๒.๘	ชั้น ๕ กับไตรลักษณ์ที่เป็นภูมิของวิปัสสนาภาวนา	๒๖
๒.๘.๑	ความหมายของไตรลักษณ์	๒๗
๒.๘.๒	รูปกับไตรลักษณ์	๒๘
๒.๘.๓	เวทนากับไตรลักษณ์	๒๙
๒.๘.๔	สัญญากับไตรลักษณ์	๒๙
๒.๘.๕	สังขารกับไตรลักษณ์	๓๐
๒.๘.๖	วิญญาณกับไตรลักษณ์	๓๐
๒.๙	สรุปท้ายบท	๓๑
๒.๑๐	คำถามท้ายบท	๓๓
๒.๑๑	เอกสารอ้างอิง	๓๔
บทที่ ๓	อายตนะ ๑๒ ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา	๓๕
(๑)	วัตถุประสงฆ์ประจำบท	๓๕
(๒)	ขอบข่ายเนื้อหาหารายวิชา	๓๕
๓.๑	ความนำ	๓๖
๓.๒	อายตนะภายใน ๖ ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา	๓๖
๓.๒.๑	ความหมายของอายตนะภายใน	๓๖
๓.๒.๒	อายตนะภายใน ๖	๓๗
๓.๓	อายตนะภายนอก ๖ ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา	๓๙
๓.๓.๑	ความหมายอายตนะ	๓๙
๓.๓.๒	อายตนะภายนอก ๖	๔๐
๓.๔	อายตนะ ๑๒ กับรูป-นามที่เป็นภูมิของวิปัสสนา	๔๒
๓.๔.๑	อายตนะภายใน ๖ ที่เกี่ยวกับรูป-นาม	๔๒
๓.๔.๒	อายตนะภายนอก ๖ ที่เกี่ยวกับรูป-นาม	๔๓
๓.๕	อายตนะ ๑๒ กับไตรลักษณ์ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา	๔๔
๓.๕.๑	อายตนะ ๑๒ กับไตรลักษณ์ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา	๔๔
๓.๖	สรุปท้ายบท	๔๖
๓.๗	คำถามท้ายบท	๔๗
๓.๘	เอกสารอ้างอิง	๔๘

บทที่ ๔	ธาตุ ๑๘ ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา	๔๙
	(๑) วัตถุประสงค์ประจำบท	๔๙
	(๒) ขอบข่ายเนื้อหาวิชา	๔๙
	๔.๑ ความนำ	๕๐
	๔.๒ ธาตุ ๑๘ ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา	๕๐
	๔.๒.๑ ความหมายของธาตุ ๑๘	๕๐
	๔.๒.๒ ธาตุ ๑๘ ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา	๕๒
	๔.๓ ลักษณะของธาตุ ๑๘ ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา	๕๔
	๔.๓.๑ ลักษณะของธาตุ ๑๘ ที่กระทบ ๖ ธาตุ	๕๔
	๔.๓.๒ ลักษณะของธาตุ ๑๘ ที่รับ ๖ ธาตุ	๕๖
	๔.๓.๓ ลักษณะของธาตุ ๑๘ ที่รู้ ๖ ธาตุ	๕๗
	๔.๔ ธาตุ ๑๘ กับรูป-นามที่เป็นภูมิของวิปัสสนา	๕๙
	๔.๕ ธาตุ ๑๘ กับไตรลักษณ์ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา	๖๑
	๔.๖ สรุปรูปท้ายบท	๖๒
	๔.๗ คำถามท้ายบท	๖๔
	๔.๘ เอกสารอ้างอิง	๖๕
บทที่ ๕	อินทรีย์ ๒๒ ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา	๖๖
	(๑) วัตถุประสงค์ประจำบท	๖๖
	(๒) ขอบข่ายเนื้อหาวิชา	๖๖
	๕.๑ ความนำ	๖๗
	๕.๒ อินทรีย์ ๒๒ ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา	๖๗
	๕.๓ ลักษณะของอินทรีย์ ๒๒ ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา	๖๙
	๕.๓.๑ จักขุอินทรีย์	๖๙
	๕.๓.๒ โสตินทรีย์	๗๐
	๕.๓.๓ ฆานินทรีย์	๗๐
	๕.๓.๔ ชิวหินทรีย์	๗๐
	๕.๓.๕ กายินทรีย์	๗๐
	๕.๓.๖ มนินทรีย์	๗๐
	๕.๓.๗ อิตถินทรีย์	๗๑
	๕.๓.๘ ปุริสอินทรีย์	๗๑
	๕.๓.๙ ซีวิตินทรีย์	๗๑
	๕.๓.๑๐ สุขินทรีย์	๗๑
	๕.๓.๑๑ ทุกขินทรีย์	๗๒
	๕.๓.๑๒ โสมนัสสินทรีย์	๗๒
	๕.๓.๑๓ โทมนัสสินทรีย์	๗๒

	๕.๓.๑๔ อุปกชินทรีย์	๗๒
	๕.๓.๑๕ สัทธินทรีย์	๗๒
	๕.๓.๑๖ วิริยินทรีย์	๗๒
	๕.๓.๑๗ สตินทรีย์	๗๓
	๕.๓.๑๘ สมาธินทรีย์	๗๓
	๕.๓.๑๙ ปัญญินทรีย์	๗๓
	๕.๓.๒๐ อนัญญาตัณญูสามิตินทรีย์	๗๓
	๕.๓.๒๑ อัญญินทรีย์	๗๓
	๕.๓.๒๒ อัญญาตาวิณทรีย์	๗๓
	๕.๔ อินทรีย์ ๒๒ กับรูป-นามที่เป็นภูมิของวิปัสสนา	๗๕
	๕.๔.๑ อินทรีย์ ๒๒กับรูป-นามที่เป็นภูมิของวิปัสสนา	๗๕
	๕.๔.๒ อินทรีย์ ๒๒ ที่เป็นภูมิวิปัสสนาและไม่ใช่ภูมิวิปัสสนา	๗๘
	๕.๕ อินทรีย์ ๒๒ กับไตรลักษณ์ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา	๗๙
	๕.๖ สรุปท้ายบท	๘๒
	๕.๗ คำถามท้ายบท	๘๓
	๕.๘ เอกสารอ้างอิง	๘๔
บทที่ ๖	ปฏิจจนุปบาท ๑๒ ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา	๘๕
	(๑) วัตถุประสงค์ประจำบท	๘๕
	(๒) ขอบข่ายเนื้อหาอารยวิชา	๘๕
	๖.๑ ความนำ	๘๖
	๖.๒ ปฏิจจนุปบาท ๑๒ ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา	๘๖
	๖.๒.๑ ความหมายของปฏิจจนุปบาท	๘๖
	๖.๒.๒ องค์แห่งปฏิจจนุปบาท	๘๘
	๖.๓ ความสัมพันธ์ของปฏิจจนุปบาท ๑๒ ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา	๙๒
	๖.๓.๑ ความสัมพันธ์ของปฏิจจนุปบาท	๙๒
	๖.๓.๒ ความเป็นเหตุปัจจัยของปฏิจจนุปบาท	๙๓
	๖.๔ ปฏิจจนุปบาท ๑๒ กับรูป-นามที่เป็นภูมิของวิปัสสนา	๙๘
	๖.๕ ปฏิจจนุปบาท ๑๒ กับไตรลักษณ์ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา	๑๐๐
	๖.๖ สรุปท้ายบท	๑๐๑
	๖.๗ คำถามท้ายบท	๑๐๓
	๖.๘ เอกสารอ้างอิง	๑๐๔
บทที่ ๗	อริยสัจ ๔ ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา	๑๐๕
	(๑) วัตถุประสงค์ประจำบท	๑๐๕
	(๒) ขอบข่ายเนื้อหาอารยวิชา	๑๐๕
	๗.๑ ความนำ	๑๐๖

๗.๒ อริยสัจ ๔ ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา	๑๐๖
๗.๒.๑ ความหมายอริยสัจ ๔	๑๐๖
๗.๒.๒ ทุกข์ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา	๑๐๗
๗.๒.๓ สมุทัยที่เป็นภูมิของวิปัสสนา	๑๐๙
๗.๒.๔ นิโรธที่เป็นภูมิของวิปัสสนา	๑๑๒
๗.๒.๕ มรรคที่เป็นภูมิของวิปัสสนา	๑๑๔
๗.๓ ความสำคัญของอริยสัจ ๔ ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา	๑๑๕
๗.๓.๑ ความสำคัญของอริยสัจ ๔ ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา	๑๑๕
๗.๓.๒ กิจในอริยสัจ ๔ ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา	๑๑๖
๗.๔ อริยสัจ ๔ กับรูป-นามที่เป็นภูมิของวิปัสสนา	๑๑๘
๗.๕ อริยสัจ ๔ กับไตรลักษณ์ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา	๑๑๙
๗.๖ สรุปรูปท้ายบท	๑๒๐
๗.๗ คำถามท้ายบท	๑๒๑
๗.๘ เอกสารอ้างอิง	๑๒๒

บทที่ ๘	แนวทางการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔	๑๒๓
	(๑) วัตถุประสงค์ประจำบท	๑๒๓
	(๒) ขอบข่ายเนื้อหาอารยวิชา	๑๒๓
	๘.๑ ความนำ	๑๒๔
	๘.๒ แนวทางการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔	๑๒๔
	๘.๒.๑ ความหมายของสติปัฏฐาน ๔	๑๒๔
	๘.๒.๒ ความสำคัญของสติปัฏฐาน ๔	๑๒๕
	๘.๓ แนวทางการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน	๑๒๖
	๘.๓.๑ อิริยาบถปัพพะ	๑๒๖
	๘.๓.๒ สัมปชัญญูปัพพะ	๑๒๘
	๘.๓.๓ ธาตุมนสิการปัพพะ	๑๒๘
	๘.๔ แนวทางการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน	๑๒๙
	๘.๔.๑ สุขเวทนา	๑๓๐
	๘.๔.๒ ทุกขเวทนา	๑๓๐
	๘.๔.๓ อุเบกขาเวทนา	๑๓๐
	๘.๕ แนวทางการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน	๑๓๑
	๘.๖ แนวทางการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน	๑๓๑
	๘.๖.๑ นีวรณธรรม	๑๓๒
	๘.๖.๒ อุปาทานชั้น ๕	๑๓๒
	๘.๖.๓ อายุตนะ ๑๒	๑๓๒
	๘.๖.๔ โพชฌงค์ ๗	๑๓๓

๘.๖.๔ อริยสัจ ๔	๑๓๓
๘.๗ หลักโพธิปักขิยธรรมที่ใช้ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา	๑๓๕
๘.๗.๑ สติปัฏฐาน ๔	๑๓๕
๘.๗.๒ สัมมปธาน ๔	๑๓๕
๘.๗.๓ อิทธิบาท ๔	๑๓๖
๘.๗.๔ อินทรีย์ ๕	๑๓๖
๘.๗.๕ พละ ๕	๑๓๖
๘.๗.๖ โพชฌงค์ ๗	๑๓๗
๘.๗.๗ มรรค ๘	๑๓๘
๘.๘ สรูปท่ายบท	๑๓๙
๘.๙ คำถามท่ายบท	๑๔๑
๘.๑๐ เอกสารอ้างอิง	๑๔๒
บทที่ ๙ ผลของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔	๑๔๓
(๑) วัตถุประสงค์ประจำบท	๑๔๓
(๒) ขอบข่ายเนื้อหาวิทยวิชา	๑๔๓
๙.๑ ความนำ	๑๔๔
๙.๒ พระโสดาบันที่เป็นผลของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔	๑๔๕
๙.๒.๑ พระโสดาบันที่เป็นผลของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา	๑๔๕
๙.๒.๒ ตัวอย่างบุคคลผู้บรรลุพระโสดาบัน	๑๔๖
๙.๓ พระสกทาคามีที่เป็นผลของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔	๑๔๘
๙.๓.๑ พระสกทาคามีที่เป็นผลของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา	๑๔๘
๙.๓.๒ ตัวอย่างบุคคลผู้บรรลุพระสกทาคามี	๑๔๙
๙.๔ พระอนาคามีที่เป็นผลของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔	๑๕๐
๙.๔.๑ พระอนาคามีที่เป็นผลของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา	๑๕๐
๙.๔.๒ ตัวอย่างบุคคลผู้บรรลุพระอนาคามี	๑๕๒
๙.๕ พระอรหันต์ที่เป็นผลของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔	๑๕๔
๙.๕.๑ พระอรหันต์ที่เป็นผลของการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา	๑๕๔
๙.๕.๒ ตัวอย่างบุคคลผู้บรรลุพระอรหันต์	๑๕๕
๙.๖ สรูปท่ายบท	๑๕๘
๙.๗ คำถามท่ายบท	๑๕๙
๙.๘ เอกสารอ้างอิง	๑๖๐
บรรณานุกรม	๑๖๑
ประวัติผู้เขียน	๑๖๔